

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу

Голубенка Владислава Ігоровича «Формування механізмів екологізації аграрного виробництва», подану на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 051 Економіка, галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки

Актуальність теми дисертаційної роботи

Актуальність теми дисертаційного дослідження визначається сукупністю системних викликів сучасного етапу розвитку аграрного сектору, пов'язаних із загостренням екологічних проблем, обмеженістю природних ресурсів та необхідністю забезпечення сталого економічного зростання.

Аграрний сектор, як базова складова національної економіки, одночасно виступає одним із найбільш екологічно чутливих видів економічної діяльності, що обумовлює необхідність переорієнтації з екстенсивно-інтенсивної моделі розвитку на інтегровану модель, засновану на принципах сталості. У цьому контексті екологізація аграрного виробництва набуває статусу стратегічного пріоритету, що передбачає гармонізацію економічних, екологічних та соціальних інтересів, а також інтеграцію екологічних критеріїв у систему управління діяльністю аграрних підприємств.

Додаткового значення проблема набуває в умовах євроінтеграційних процесів України та імплементації положень екологічної політики Європейського Союзу, зокрема в частині дотримання стандартів раціонального природокористування, скорочення викидів та впровадження принципів циркулярної економіки. Це вимагає формування адекватних організаційно-економічних механізмів, здатних забезпечити адаптацію аграрних підприємств до нових інституційних вимог і підвищити їх конкурентоспроможність на міжнародних ринках. Усе зазначене підстави для висновку, що дисертаційна робота Голубенка В.І. присвячена актуальній проблемі аграрної економіки.

Актуальність обраної дисертантом проблематики підтверджується і тим, що досліджені у роботі питання є складовою комплексної науково-дослідної

теми Уманського національного університету «Концептуальні засади та механізми сталого розвитку України» (номер державної реєстрації 0121U112522), у межах якої систематизовано й удосконалено наукові положення та сформовано практичні рекомендації для різних рівнів управління аграрним сектором щодо екологізації виробничих процесів.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Структура та зміст дисертаційної роботи Голубенка В.І. характеризуються логічною завершеністю, внутрішньою узгодженістю та чіткою спрямованістю на досягнення поставленої мети дослідження. Послідовність викладення матеріалу забезпечує системне розкриття досліджуваної проблематики – від теоретико-методичних засад до розроблення прикладних механізмів і моделей екологізації аграрного виробництва.

У першому розділі дисертації здійснено ґрунтовне теоретичне узагальнення сутності екологізації аграрного виробництва, що дозволило автору не лише систематизувати існуючі наукові підходи, але й запропонувати власне трактування цієї категорії як комплексного, багаторівневого та керованого процесу трансформації аграрного виробництва. Важливим є обґрунтування взаємозв'язку екологізації з економічною, соціальною та екологічною складовими сталого розвитку, а також розширення системи принципів екологізації за рахунок включення превентивності та інтегрованого управління родючістю ґрунтів. Отримані результати мають належне теоретичне підґрунтя та формують основу для подальших досліджень у цій сфері.

Другий розділ характеризується високим рівнем аналітичної обґрунтованості. Автором здійснено комплексну еколого-економічну оцінку розвитку аграрного сектору, проаналізовано динаміку ключових показників, що відображають взаємозв'язок між економічною результативністю та екологічними наслідками господарювання. Використання SWOT-аналізу для оцінки розвитку екологоорієнтованого виробництва дозволило ідентифікувати ключові фактори впливу та обґрунтувати напрями удосконалення механізмів

екологізації. Важливо, що аналітичні висновки базуються на значному масиві статистичних даних і відображають реальний стан аграрного сектору України, що свідчить про їх достовірність та практичну значущість.

У третьому розділі дисертації обґрунтовано напрями розвитку механізмів екологізації аграрного виробництва, що відзначаються комплексністю та системністю. Зокрема, запропоновано модель інституційного забезпечення екологізації, яка інтегрує нормативно-правові, економічні, соціально-культурні та організаційно-управлінські інструменти. Значущим є розроблення стратегічних напрямів розвитку механізмів екологізації, а також фінансово-економічного механізму, який забезпечує узгодженість інструментів державного регулювання та ринкових стимулів. Практичну цінність мають пропозиції щодо формування кластерної моделі розвитку екологоорієнтованих підприємств, яка створює передумови для підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу та посилення конкурентних позицій аграрного сектору.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій підтверджується використанням широкого спектра загальнонаукових і спеціальних методів дослідження, зокрема системного аналізу, структурно-логічного узагальнення, економіко-статистичних методів, SWOT-аналізу, кластерного підходу та методів моделювання. Їх застосування є адекватним поставленим завданням і забезпечує достовірність отриманих результатів.

Важливим чинником достовірності є використання значного обсягу інформаційної бази, яка включає офіційні статистичні дані, нормативно-правові акти, наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених, а також матеріали діяльності аграрних підприємств. Це дозволило автору сформулювати об'єктивні висновки та забезпечити їх відповідність сучасному стану розвитку аграрного сектору.

Отримані в дисертації результати узгоджуються з положеннями чинного законодавства України, сучасними концепціями сталого розвитку та екологічної модернізації економіки, а також відповідають актуальним

тенденціям трансформації аграрного сектору в умовах посилення екологічних вимог.

Загалом, наукові положення, висновки та рекомендації, сформульовані у дисертації, є достатньо обґрунтованими, логічно взаємопов'язаними та підтвердженими результатами теоретичних узагальнень і прикладних досліджень, що свідчить про високий рівень виконання дисертаційної роботи та її наукову і практичну значущість.

Наукова новизна одержаних результатів.

Наукова новизна результатів дисертаційного дослідження Голубенка В.І. полягає у поглибленні теоретико-методичних засад та обґрунтуванні прикладних рішень щодо формування ефективних механізмів екологізації аграрного виробництва, що відповідають сучасним викликам сталого розвитку та трансформації аграрного сектору. До найбільш вагомих результатів, що характеризують наукову новизну дослідження, доцільно віднести такі.

Автором розвинено понятійно-категоріальний апарат дослідження шляхом уточнення сутності екологізації аграрного виробництва як комплексного, багаторівневого процесу трансформації виробничої діяльності на засадах раціонального природокористування, ресурсозбереження та впровадження екологічно орієнтованих інновацій. Запропонований підхід дозволяє розглядати екологізацію не лише як окремий напрям діяльності, а як системну характеристику функціонування аграрних підприємств у контексті сталого розвитку.

Важливим науковим результатом є удосконалення організаційно-економічного механізму державного управління розвитком аграрного сектору, орієнтованого на екологізацію, шляхом розширення його структури соціальною складовою. Це забезпечує формування цілісного інструментарію впливу на екологічну трансформацію аграрного виробництва через поєднання економічних, організаційних та соціальних важелів.

Суттєвим внеском у розвиток теорії та практики екологізації є розроблення моделі інституційного забезпечення, яка інтегрує ключові функціональні блоки

інститутів та забезпечує узгодженість регуляторних, стимулюючих і контрольних механізмів. Запропонована модель формує системне підґрунтя для реалізації екологічної політики в аграрному секторі.

Автор розвинув наукові підходи до формування системи принципів екологізації аграрного виробництва, які доповнено положеннями превентивності та інтегрованого управління родючістю ґрунтів, що дозволяє забезпечити довгострокову екологічну стійкість агроєкосистем.

Науково обґрунтовано концептуальні засади формування стратегії екологізації аграрного виробництва, яку представлено як багатовимірну систему взаємопов'язаних напрямів, що охоплюють нормативно-правовий, економічний, технологічний та соціальний аспекти трансформації аграрного сектору.

Значущим є розвиток методичного підходу до визначення стратегічних напрямів екологізації на основі SWOT-аналізу, який трансформовано у систему взаємопов'язаних стратегічних завдань, що забезпечує комплексність і узгодженість управлінських рішень у сфері екологічної трансформації.

Практично орієнтованим результатом дослідження є обґрунтування організаційно-економічних заходів підвищення ефективності діяльності екологоорієнтованих аграрних підприємств на основі кластерного підходу, що створює передумови для інтеграції виробників, науки та держави й сприяє розвитку органічного виробництва.

У цілому, представлені наукові результати характеризуються комплексністю, логічною завершеністю та прикладною спрямованістю, що дозволяє розглядати їх як вагомий внесок у розвиток теорії та практики екологізації аграрного виробництва.

Значущість дисертації для науки та практики.

Значущість результатів дисертаційного дослідження визначається їх вагомим внеском у розвиток теоретико-методичних засад і прикладного інструментарію формування механізмів екологізації аграрного виробництва, що

відповідає сучасним викликам сталого розвитку та трансформації аграрного сектору.

Наукова значущість роботи полягає у поглибленні теоретичних підходів до екологізації аграрного виробництва як системного процесу, що охоплює інституційні, економічні, організаційні та соціальні аспекти функціонування аграрних підприємств. Запропоновані автором положення розширюють наукове уявлення про механізми екологічної трансформації аграрного сектору та формують підґрунтя для подальших досліджень у цій сфері.

Практична значущість дисертації підтверджується результатами впровадження окремих положень і рекомендацій у діяльність органів місцевого самоврядування та суб'єктів господарювання аграрного сектору. Зокрема, результати дослідження розглянуті та опрацьовані Управлінням економічного розвитку та інвестицій Подільської міської ради Подільського району Одеської області, де підтверджено доцільність використання запропонованої автором моделі інституційного забезпечення екологізації аграрного виробництва, що інтегрує нормативно-правові, економічні, соціально-культурні та організаційно-управлінські інструменти та забезпечує можливість комплексного впливу на екологічні процеси на різних рівнях управління (довідка № 4592 від 12.11.2025).

Важливе практичне значення мають також розроблені автором методичні підходи, зокрема застосування SWOT-аналізу для визначення стратегічних напрямів формування механізмів екологізації аграрного виробництва, а також обґрунтування організаційно-економічних заходів розвитку підприємств-виробників органічної продукції. Зазначені пропозиції були враховані при підготовці рекомендацій суб'єктам господарювання аграрного сектору, зокрема щодо формування мережі регіональних органічних кластерів, що сприяють інтеграції виробників, науки, органів влади та споживачів у межах досягнення спільних екологічних цілей.

Практична апробація результатів дослідження підтверджена впровадженням розроблених підходів у діяльність ТОВ «ІСКРА-ЮГ»

Подільського району Одеської області. Зокрема, використано алгоритм формування організаційно-економічного механізму екологізації, проведено аудит екологічної ефективності виробництва, впроваджено систему моніторингу використання природних ресурсів, а також адаптовано підходи до стратегічного планування з урахуванням принципів сталого розвитку. На основі запропонованої індикативної моделі сформовано систему внутрішнього звітування щодо рівня екологізації виробництва. Практичні результати впровадження засвідчили зниження витрат на добрива та паливо, підвищення ефективності поводження з відходами та формування екологічно орієнтованої політики підприємства (довідка № 48 від 23.06.2025).

Окремі результати дисертації використовуються у навчальному процесі Уманського національного університету при викладанні дисциплін «Економіка аграрного бізнесу», «Державне регулювання економіки», «Еколого-економічна діяльність аграрних підприємств», що свідчить про їхню освітню значущість і сприяє підвищенню якості підготовки фахівців у сфері аграрної економіки (довідка № 2394/01-10 від 12.11.2025).

Таким чином, результати дисертаційного дослідження є науково обґрунтованими, апробованими у практичній діяльності та мають вагомe значення для розвитку аграрного сектору, що підтверджує їхню достовірність, прикладну цінність і відповідність сучасним потребам економіки.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, в опублікованих працях.

Основні наукові результати дисертаційного дослідження достатньо повно відображено в опублікованих працях автора. За темою дисертації опубліковано 15 наукових праць загальним обсягом 4,7 ум. др. арк., з яких 4,5 ум. др. арк. належать особисто автору. Серед них 5 публікацій розкривають основні наукові результати дисертації, зокрема одноосібний розділ у колективній закордонній монографії та 4 статті у фахових виданнях України (з яких 3 – одноосібні), що свідчить про належний рівень апробації та визнання результатів дослідження у науковому середовищі. Крім того, 10 одноосібних публікацій у збірниках тез

наукових конференцій підтверджують активну апробацію основних положень дисертації та їх обговорення в науковій спільноті.

У наукових публікаціях автора знайшли відображення ключові результати дисертаційного дослідження, зокрема теоретичні засади екологізації аграрного виробництва, результати аналітичної оцінки його розвитку, а також обґрунтування організаційно-економічних механізмів і практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності функціонування аграрних підприємств на засадах сталого розвитку.

Аналіз змісту опублікованих праць, дисертації та анотації дає підстави стверджувати, що основні положення, елементи наукової новизни, висновки і рекомендації, сформульовані у дисертації, належним чином відображені у публікаціях автора та отримали апробацію у науковому середовищі.

Анотація дисертації повною мірою відображає зміст дослідження, основні результати, елементи наукової новизни та висновки, що узгоджуються з матеріалами дисертаційної роботи.

Дотримання норм академічної доброчесності.

Аналіз дисертаційної роботи та публікацій автора свідчить про дотримання норм академічної доброчесності. У дослідженні забезпечено коректне використання джерел інформації, належне цитування та посилання на наукові праці, нормативні документи і статистичні матеріали. Отримані результати мають самостійний характер, є логічно обґрунтованими та не містять ознак плагіату чи недоброчесного запозичення. Основні положення наукової новизни, висновки і рекомендації сформульовані автором особисто. Дисертація відповідає вимогам академічної доброчесності, а її результати є достовірними та науково обґрунтованими.

Дискусійні положення та зауваження до роботи.

Визнаючи наукову та практичну вагомість результатів дослідження, відображених у дисертаційній роботі Голубенка В.І., доцільно вказати на положення дискусійного характеру, недоліки та побажання. Вони не знижують

наукову цінність дисертації та в перспективі можуть слугувати підґрунтям для наукового обговорення, аналізу та розвитку отриманих результатів.

1. Схвально те, що в дисертації, зокрема, в п. 3.2, 3.3 здобувач запропонував та детально обґрунтував кластерну модель інтегрованого розвитку еколого орієнтованих підприємств аграрного сектору, сформував алгоритм створення та функціонування кластерного об'єднання (чітко видно на с. 163, рис. 3.7), виділив принципи створення та розробив структурну модель регіонального органічного кластера (с. 168, рис. 3.9). Проте такий виклад кластерної моделі має переважно теоретичний характер, оскільки у роботі не наведено прикладів апробації або практичного застосування запропонованої моделі, що ускладнює оцінку її економічного ефекту в сучасних умовах невизначеності, нестабільності та ризиків. На нашу думку, варто було б застосувати зазначені вище та інші методологічні підходи для практичної прив'язки, «накладки», розрахунків в розрізі конкретного регіону, району або місцевої територіальної громади з обов'язковим визначенням можливих виробників, наукових установ, органів влади та споживачів, щоб на їх прикладі окреслити, деталізувати цей органічний кластер у межах спільних екологічних цілей. Здійснивши таку апробацію, доцільно було б зробити кінцевий висновок, чи варто створювати окремі додаткові регіональні органічні кластери, чи, можливо, доцільніше було б інтегрувати їх як складову у вже діючі потужні кластери та асоціації кластерного типу, відображені на рис. 3.8, с. 165 і в табл. 3.4, с. 166 дисертації.

2. Основний акцент у дисертації щодо формування механізмів екологізації аграрного виробництва і вирішення пов'язаних із цим проблем здобувачем зроблено на розвитку органічного виробництва (с. 92, с. 95-104, 143, 166, 169-171 та ін.). Проте екологізацію в аграрному секторі слід розглядати дещо ширше. В дисертації недостатньо місця приділено питанням в контексті реалізації Україною цілей Стратегії Європейського зеленого курсу. Це стосується завдань по досягненню кліматичної нейтральності до 2050 року, де сільське господарство відіграє важливу роль у скороченні викидів парникових

газів та поглинанні вуглецю, Стратегії «Від ферми до виделки», що спрямована на створення справедливої, здорової та екологічно чистої продовольчої системи. Стратегія Європейського зеленого курсу встановлює конкретні вимірювані цілі до 2030 року, зокрема по скороченню використання хімічних пестицидів на 50%, добрив на 20%, продажів антимікробних препаратів на 50%, виділення 25% сільськогосподарських угідь під органічне фермерство, зменшення харчових відходів вдвічі та повторного використання води в сільському господарстві. Шість з шістнадцяти цілей цієї стратегії мають прямий вплив на сільськогосподарський сектор. Бажано було б, щоб здобувач проаналізував реальність, ризики та можливі сценарії досягнення зазначених цілей в умовах України.

3. В дисертації (п. 3.1, 3.2) детально висвітлено питання інституційного забезпечення, регуляторної політики, що передбачає створення на національному рівні надійної правової та організаційної основи для розвитку органічного сектору сільського господарства. Поряд з цим варто було б зазначити, що Україна зобов'язалася гармонізувати національне законодавство з нормами ЄС ще у 2014 році. Це включає ухвалення Стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій до 2030 року та визнання цілей стратегії, зокрема для отримання макрофінансової підтримки ЄС. Хотілося б знайти відображення в роботі авторську оцінку готовності, основних викликів та шляхів забезпечення дотримання нових стандартів в аграрному секторі України за умов інтеграції в європейський економічний простір.

4. Актуальним залишається питання формування конкурентних переваг України у довгостроковій перспективі на глобальному аграрному ринку. З огляду на це, автором запропоновані заходи щодо підвищення конкурентоспроможності вітчизняних аграрних підприємств на внутрішньому та зовнішньому ринках при одночасному зниженні негативного впливу на довкілля. Проте цього недостатньо. Необхідно було підкріпити зазначені пропозиції положеннями діючої «Стратегії розвитку сільського господарства та

сільських територій в Україні на період до 2030 року». Це підвищило б практичну цінність авторських доробок.

5. Потребують редакційного уточнення окремі положення дисертації. По-перше, на с. 19 автором зазначено, що «мета і завдання дослідження полягають в обґрунтуванні теоретичних та методичних засад формування механізмів екологізації аграрного виробництва та практичних рекомендацій щодо напрямів їх розвитку». На наш погляд, таке трактування часткове, звужене і не відповідає змісту роботи. Ретельне ознайомлення з дисертацією показало, що фактично мета і завдання розкриті ширше. Вони включають розробку *нових та удосконалення діючих* теоретичних, методичних засад та практичних рекомендацій, а не лише їх обґрунтування.

Крім того, у назві дисертації, у визначенні мети дослідження фігурує термін *формування механізмів* екологізації аграрного виробництва, тим часом у трактуванні об'єкту і предмету дослідження (с. 19, 20) зазначено процеси *розвитку механізмів*, що значно вужче, хоча в дисертації розкрито питання саме формування та розвитку.

Назва п. 3.2 «Стратегічні напрями розвитку механізмів екологізації аграрного виробництва» дещо дублює назву розділу 3 «Напрями розвитку механізмів екологізації аграрного виробництва».

Разом з тим, необхідно відзначити, що наведені зауваження і дискусійні питання не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи та не знижують наукову і практичну цінність дисертації Голубенка В.І.

Загальний висновок.

Дисертаційна робота Голубенка В.І. на тему «Формування механізмів екологізації аграрного виробництва» є самостійним, завершеним науковим дослідженням, яке відзначається належним теоретичним рівнем, логічною побудовою, науковою новизною та практичною цінністю отриманих результатів.

У процесі виконання дисертаційної роботи автором отримано нові науково обґрунтовані теоретичні та прикладні результати, які у сукупності вирішують

важливе наукове завдання – поглиблення теоретичних засад, розроблення науково-методичних підходів та обґрунтування практичних рекомендацій щодо формування ефективних механізмів екологізації аграрного виробництва в умовах сучасних екологічних викликів і трансформації аграрного сектору.

Зміст дисертації, рівень її наукової новизни, теоретичної та практичної значущості, повнота викладення результатів у публікаціях, а також дотримання принципів академічної доброчесності дають підстави стверджувати, що дисертаційна робота Голубенка Владислава Ігоровича на тему «Формування механізмів екологізації аграрного виробництва» відповідає вимогам постанови Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (зі змінами), а її автор, Голубенко Владислав Ігорович, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 Економіка, галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки за результатами публічного захисту.

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри екологічного
менеджменту та підприємництва
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

Галина КУПАЛОВА